

Aan de goden overgeleverd?

Over de menselijke maat in organisaties

Ds. Klaas Wigboldus THEOLOOG

Wat valt er over 'goden' te zeggen? In de vijfde eeuw voor Christus beweerde de Griekse wijsgeer Protagoras, dat hij over de goden niets zekers kon melden. Dat bracht hem tot de bekende uitspraak: "de mens is de maat van alle dingen." Tijdgenoten beschouwden dit als een vorm van atheïsme en verbanden hem uit Athene.

Zijn uitspraak neem ik graag over, maar dat er over 'goden' weinig te melden valt, meen ik te betwijfelen. Ik geloof dat ze bestaan. Niet als bovenaardse wezens, maar ze worden herkenbaar wanneer mensen zich als goden gaan gedragen. Tot dit godengedrag dat de menselijke maat overstijgt, is de mens vanouds geneigd. Drie oeroude bijbelverhalen laten ons dat zien.

Adam en Eva

Allereerst dat over Adam en Eva. Ze leefden in het paradijs, een volmaakte wereld. Maar toch waren hun mogelijkheden niet onbegrensd. Van één boom in de hof mochten ze de vrucht niet eten: 'de boom van de kennis van goed en kwaad'. Door dat wel te doen geven ze te kennen alleen zelf te willen bepalen wat goed of kwaad is. Wanneer de mens dat in z'n eentje bepaalt, pakt het altijd zó uit dat wat voor jou zelf goed of kwaad is, dus ook voor een ander zo moet zijn.

De mens laat zich in dit verhaal wijsmaken zijn eigen god te kunnen zijn. Daarmee negeert hij de grenzen van de menselijke maat. En toen... verdween het paradijs.

Torenbouw van Babel

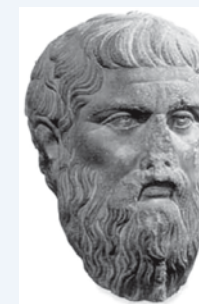
Als tweede: de torenbouw van Babel. De mensen bouwden een toren die, de menselijke maat te boven, tot in de hemel moest reiken. Gevolg complete communicatie. De 'Babylonische spraakverwarring' was een feit. De mensen aan de top hadden geen contact meer met beneden. Niemand wist meer waar het nu eigenlijk om ging. Mensen moeten geen torenbouwers maar bruggenbouwers zijn, zegt ons dit oude verhaal. Torens leiden nergens toe, bruggen verbinden. Pas dat maar eens toe op onze organisatiestructuren, die dikwijls een godengedaante kunnen aannemen.

Kain en Abel

Tenslotte het verhaal over Kain en Abel. Kain - zijn naam betekent 'kracht' - is landbouwer, uitgesproken kansrijk. Broer Abel - zijn naam betekent 'briesje, zuchtje wind' - is slechts schaapherder, uitgesproken kansarm. Kain brengt, uit dankbaarheid voor zijn welvaart, een offer. Kennelijk mankeert er iets aan zijn offer, het wordt niet aanvaard. Ook Abel brengt een offer. Zijn offer wordt wel aanvaard.

Protagoras van Abdera

Protagoras van Abdera (± 490-420 v. Chr.) was één van de eerste Griekse sofisten. Zijn beroemdste grondstellingen: "De mens is maat van alle dingen", "Van de goden weet ik niets: niet dat ze bestaan, evenmin dat ze niet bestaan" en "Over elke zaak bestaan er twee opvattingen, die tegenover elkaar staan." Protagoras was de enige Griekse filosoof die een fundering voor de Atheense democratie gaf en hij was de grondlegger van de wetenschappelijke grammatica. Er werd een aanklacht tegen hem ingediend wegens zijn opvattingen over de Atheense staatsgodsdienst met tot gevolg dat hij de stad moest verlaten. Protagoras kwam vermoedelijk om het leven bij een schipbreuk.



Protagoras

Kain en Abel

De oudste van de twee broers Kain was een landbouwer; Abel was schaapherder. Abel vond de dood door toedoen van zijn broer, omdat God Abels offer (lamsvlees) wel aannam en een deel van de oogst (het offer van Kain) niet. Het verhaal (Genesis 4) geeft geen reden voor de broedermoord en voor Gods voorkeur. Als God Kain vraagt of hij weet waar Abel is, antwoordt deze "Ben ik mijn broeders hoeder?" Kain wordt door God vervloekt en veroemd tot zwerven. Hij vertrekt naar "het land Nod, ten oosten van Eden,"; nod is Hebreeuws voor "zwervende", dus het kan zijn dat met dit woord niet een land bedoeld wordt. Kain sticht hier een stad (de eerste waar in de bijbel naar verwezen wordt) die hij de naam Henoch geeft, naar zijn zoon. Verder beschermt God Kain met een "teken", zodat niemand hem kwaad zal doen. God belooft Kain zijn eventuele moord zeventvoudig te wreken. Na Abels dood krijgen Adam en Eva nog een kind, ter "vervangning" van Abel, Seth. De genealogieën van Kain en Seth komen dusdanig overeen qua namen dat het idee is geopperd dat Seth later is toegevoegd aan het verhaal om te voorkomen dat alle mensen volgens de bijbel van de broedermoordenaar Kain zouden afstammen.



Gravure: Gustave Doré

Het verhaal laat zien dat ook het offer van Kaïn aanvaard had kunnen worden, als het maar gebracht was via de omweg naar zijn broer Abel. Kaïn is het prototype van de mens die zijn godsdienst gebruikt om de ongelijkheid in de wereld in stand te houden. Dat ware godsdienst ook ménsdienst inhoudt, wil hij niet inzien. Abel is immers een aanslag op zijn portemonnee, op zijn privacy, op zijn machtspositie en daarom vermoordt hij hem.

Een onthullend verhaal over macht, godsdienst en onderdrukking. Kaïn komt na zijn gewelddadig optreden niet tot rust en gaat wonen in het land 'Nod', dat je op de landkaart nergens zult vinden. 'Nod' komt van een Hebreeuws werkwoord dat 'dwalen' betekent. Karel Eykman vertaalt in zijn bijbel voor kinderen dan ook: 'Kaïn ging wonen in dwaalland', de samenleving met het kwade geweten. Daar geldt, aan de menselijke maat voorbij, het recht van de sterkste.

Menselijke maat

Aan zulke verhalen kunnen we ons spiegelen. Wanneer mensen autonoom als goden willen zijn, verdwijnt de (mede)menselijke maat en zijn zij, door hun eigen gedrag, aan de goden overgeleverd. Mensen moeten ménsen willen blijven. Dat bepaalt de kwaliteit van een samenleving. Deze menselijke maat vereist goede communicatie. Een manager moet dus een goede communicator zijn!

Hoe komt het dat bijna altijd wanneer er sprake is van reorganisatie, tegelijk sprake is van stress, verzet en onbegrip? Kunnen we een veranderingsproces niet zó laten verlopen, dat vanaf het begin één en ander ervaren wordt als een gezamenlijk aangegaan proces? 'Change management' is een mooie term, maar vraagt tijd en die hebben we meestal niet. Tijdverlies zal hier echter tijdwinst blijken te zijn.

De handelwijze van de Aholdtop doet verlangen naar de kleinschaligheid van het familiebedrijf. De leiding proeft de sfeer van het bedrijf, het wij-gevoel en de trots om het gezamenlijk presteren bestaan nog.

Adam en Eva

Adam en Eva zijn volgens de bijbel de eerste man en vrouw. Het boek Genesis vertelt dat God Adam schiep door leven te blazen in het "stof der aarde". Later creëerde Hij Eva uit een rib van Adam. God had een doel met de mens. Hij zegende hen en zei hen: 'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en breng haar onder je gezag: heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen'. Adam en Eva werden in de Hof van Eden (het Aards Paradijs) gelaten en God vertelde hen dat zij het fruit van alle bomen in de tuin konden eten, behalve dat van de boom van de kennis van goed en kwaad. Zij leefden gelukkig tot de slang Satan Eva verleidde de verboden vrucht (appel) te eten. Dit deed ze en zette Adam aan hetzelfde te doen. Zij werden zich direct bewust van hun naaktheid en schaamden zich. Dankzij hun ongehoorzaamheid werden Adam en Eva uit de Hof van Eden gestuurd naar de buitenwereld. Eva beviel van haar kind en moest in Adams levensonderhoud voorzien. Het grootste gevolg van hun ongehoorzaamheid was echter de dood: "U bent als stof gekomen, en zal als stof terugkeren", zei God. Na te zijn verdreven uit het Hof van Eden, kreeg Eva drie zonen, Kaïn, Abel en Seth. Zo werden Adam en Eva de ouders van het mensdom. Volgens de Joodse gemeenschap liggen Adam en Eva in de Grot van Machpelah begraven in de buurt van Hebron.



Schilderij: Albrecht Dürer (1507)

Schilderij: Albrecht Dürer (1507)

Toren van Babel

De toren van Babel is een bouwwerk bekend uit de bijbel. Volgens het boek Genesis was Babel de eerste stad die de nakomelingen van Noach bouwden in de vlakte van Sinear. Onder leiding van Nimrod wilden ze een toren bouwen die 'tot aan de hemel' zou reiken. Tegen Gods wil in bleef het volk bij elkaar. Om hun macht in te perken verwarde God hun taal en het volk werd over de hele aarde verspreid. Dit was de reden dat de toren en de stad nooit afgebouwd werden en tevens de reden dat de stad 'Babel' genoemd werd (afgeleid van het Hebreeuwse 'Balal', 'verwarren'). Uit deze ontstaansgeschiedenis van de talen is de uitdrukking 'Babylonische spraakverwarring' voortgekomen. De toren van Babel heeft echt bestaan, al zal deze er vermoedelijk anders uit hebben gezien dan de toren op het schilderij van Pieter Bruegel de Oude. (zie afbeelding). Op spijkerschrifttabletten zijn vermeldingen gevonden van een trapvormige tempeltoren (ziggoerat) van 91 meter hoog met een basis van 91 bij 91 meter. De Babyloniërs zelf noemden hun toren Bab-Illoe, Poort van God. De hoogte van de toren is niet duidelijk. De bronnen geven geen eenduidig antwoord. De trapvormige toren werd in 689 v.C. verwoest, daarna door Nebukadnessar II herbouwd en voltooid. De toren werd opnieuw gesloopt door de Perzen van Xerxes in 478 v.C.



“We hebben behoefte aan spiritueel leiderschap”

Grote organisaties roepen altijd iets van vervreemding op met de daarbij behorende onlustgevoelens. Uit onderzoek blijkt dat burn-out niet in de eerste plaats te maken heeft met een te hoge werkdruk, maar met gevoelens van zinloosheid.


Waarom zit ik hier, welk nut heeft mijn inspanning voor het geheel? De druk die het werk oplevert en de voldoening die het zou moeten geven, staan niet meer met elkaar in evenwicht en zo raken mensen uit balans. We rekenen elkaar af op de gestelde doelen, maar komen niet toe aan een antwoord op de vraag waarom we ons deze doelen überhaupt stellen. Iedere medewerker heeft recht op deze bezinning, die uiteindelijk de betrokkenheid zal versterken. Groot-schaligheid kan niet zonder kleinschaligheid, omdat mensen nu eenmaal ménsen zijn. In de beperktheid van mensen ligt namelijk ook hun kracht. Deze menselijke maat moet het uitgangspunt zijn voor al onze organisatie modellen.

Ook de wijze van omgaan met elkaar is een bepalende factor bij het bewaren van de menselijke maat. De verscheidenheid op de werkvloer neemt toe.

Verscheidenheid tussen autochtonen en allochtonen - niet alleen ten op zichte van elkaar maar ook onderling - tussen de diverse leeftijdsgroepen (tellen werkervaring en levenservaring nog?) en tussen de diverse levensovertuigingen, al dan niet van christelijke signatuur. Het werken met elkaar kan niet meer zonder het werken aan elkaar.

Dit evenwicht wordt niet bereikt via discussies vanuit het eigen gelijk, maar via ontmoeting. Elkaar bevragen om zo vragenderwijs tot wederzijds begrip te komen. Zo kan op de werkvloer een belangrijke bijdrage worden geleverd aan de integratie van de islam in Nederland. Het is een grote vergissing dit soort activiteiten als (overbodige) luxe te beschouwen.

De menselijke maat vraagt om mentaliteitsverandering. Wat gaan we vanaf nu anders doen en waarom? We hebben mensen nodig die deze verandering behalve theoretisch bepleiten, ook voorleven: 'spiritueel leiderschap'.

Oude verhalen en hedendaagse ontwikkelingen waar-schuwen gezamenlijk: zonder menselijke maat zijn mensen aan de goden overgeleverd. 



Klaas Wigboldus (1939) is theoloog en begon zijn loopbaan (als pastoraal medewerker. Daarna werkte hij als predikant in Wateringen en Den Haag, als studenten-jongerenpastor en vervolgens als predikant in Voorburg. In die periode werd hij lid van het landelijk bestuur van de toen zogeheten Samen op Wegkerken, was hij betrokken bij de totstandkoming van de fusie van deze kerken tot de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), en bestuurslid van het CIO, het Interkerkelijk Overleg in Overheidszaken. Dat laatste bracht hem in contact kwam met de Haagse politiek. Eind jaren negentig kreeg hij bekendheid als voorzitter van de landelijke actie tegen de 24-uurs economie. Na zijn emeritaat werkte hij nog twee jaar als geestelijk verzorger in het Haagse Rode Kruis Ziekenhuis. Tot op heden vervult hij deze functie (parttime) en is hij als voorzitter nauw betrokken bij het buurt-inloophuis 'De Paardenberg' in de aandachtswijk Transvaal. Naast theologie zijn ook muziek (speelt zelf piano en orgel) en kleinkunst voor hem belangrijke inspiratiebronnen. Oude bijbelverhalen weet hij zo te actualiseren dat ze wegwijzers worden voor een moderne samenleving. Hij kan u helpen om op afstand naar u zelf en uw organisatie te kijken en zo opnieuw zicht te krijgen op wat u nu eigenlijk wilt, uitgaande van de gedachte: 'de mens is de maat voor alle dingen.' Hij heeft ervaring als spreker en gespreksleider. Een dag of dagdeel met Klaas Wigboldus maakt u ongetwijfeld wijzer! **Voor nadere informatie: klaaswigboldus@speakersacademy.nl**

“Niets wordt zo vast geloofd als datgene waarvan wij het minste afweten.” (Montaigne)